

30
Pirmųjų
Nepriklausomybės
metų politikos
užkulisiai

SLAPTOJI NAUJŲJŲ LAIKŲ LIETUVOS ISTORIJA

KĘSTUTIS JASKELEVIČIUS

KĘSTUTIS JASKELEVIČIUS

SLAPTOJI NAUJŲJŲ LAIKŲ LIETUVOS ISTORIJA

OBUOLYS

Turinys

PRATARMĖS ŽODIS	9
TAUTOS IŠLIKIMO VILTIS	13
Dvasinio atgimimo vieversiai	15
Kur dingo valstybė?	23
Nebūties kontūrai	28
Kur slypi chameleoniškumo ištakos?	31
Manipuliacinių stabų kūrimas	39
Baltarusijos atvejis	43
Manipuliacijoms nuomone ir jausmais	47
RINKOS EKONOMIKOS KLYSTKELIAI	55
Pirmieji žingsniai į Nepriklausomybę	57
Darna, kurios trūko... ..	63
Rinkos ekonomikos pradžiamokslis	67
Liberalizmo apologetai	74
LIETUVIŠKASIS ŠOKAS BE TERAPIJOS	87
Ekonominės suirutės pradžia	89
G. Vagnoriaus vyriausybės žlugimas	97
VALSTYBĖS KONSTITUCIJA IR JOS ŠEŠĖLIAI	103
Kreivo valstybės pamato kūrimas	105
Neįvykęs valdžių atskyrimas	110
Naujos Konstitucijos būtinybė	113
KAIP VISUS TURTINGUS PADARYTI NORĖJO	117
Valstybės turtas – už dyką	119
Kitų valstybių kelias	132
Didžiojo privatizavimo vėjus	137
Korumpuoto privatizavimo viršūnė	146
Privatizavimo komisijos kančios	153
Pirmųjų verslininkų socialiniai portretai	161
Šešėlinės ekonomikos mastai	166

KAIMAS – TAUTOS ATRAMA	175
Nuosprendis kaimui – epitafija tautai	178
Trumpas pagyvėjimas agrariniam sektoriuje	184
Prieštarų sprendimų laikotarpis	187
Viltys, kurias sužlugdė LDDP	197
G. Vagnorius sugrižo... ..	205
Žemės ūkio bendrovės – kaimo piktžaidės	208
Pasiklydusi tarp trijų pušų	212
Su viltimi – į ES glėbį	219
Politinis atstovavimas kaimo interesams	227
Ekonominė kaimo panorama	230
PARTIJĄ PRAŽUDŽIUSI POLITINĖ PERGALĖ	241
Ekskomunistų renesansas	243
Trys neįgalios vyriausybės	251
LDDP agonija	262
BANKAI: ŠVIESIOJI IR TAMSIOJI PUSĖS	267
Komer ciniai bankai ir jų bankrotai	270
Bankininkų Kalėdos	275
Aferos su „Aurabanku“	276
„Tauro“ banko tragedija	281
Bankų griūties padariniai	284
Skandinaviškųjų bankų monopolis	285
Ekonominės krizės šaukliai	289
Neįvertintos kredito unijų galimybės	296
Aferos taikiny s – „Snoras“	298
Kada paskelbtas nuosprendis „Snorui“?	306
„Snoro“ nacionalizavimo mįslė	310
Godumui ribų nėra	313
LITO ATGIMIMAS IR SKAUDI JO NETEKTIS	315
Kodėl vėlavo litas?	317
Trumpas lito gyvenimas	323
Euras – ant politinio žirgo	326
Ar įmanomas lito sugrįžimas?	329
EUROPOS SAJUNGOS PAVILIOTI	333
Nuo Napoleono iki Petro Auš trevičiaus	337
Didžioji integracijos aklavietė	342
Kodėl skatinamas nutautėjimas?	345
Tautiškumas – pilietiš kumo lopšys	351

Modernusis kolonializmas ir jo formos	355
ES Konstitucijos fiasko	359
ES ateities kontūrai	361
EKONOMIKA BODISI DILETANTŲ	369
Ekonomikos celiulitas ir jo parametrai	372
Kaip stabdyti augimo smagratį	379
Ekonomikos augimo panorama	381
Strategijos ir jų nesėkmė	384
Lietuva 2030	387
Ar įmanoma gerovės valstybė?	391
Gerovės valstybė ir mokesčiai	397
Karteliai ir jų valdžia	407
Kas pažabos prekybos hegemonus?	412
MIŠKAI – TAUTOS DVASIOS IR STIPRYBĖS KLODAI	417
Malda miškui	419
Miškų istorija – Lietuvos istorija	423
Nepriklausomybė išmušė ir miškams	427
Miškai – godulio ir interesų pinklėse	433
Gyvenimas, paaukotas miškams	437
Tie, kurių nevaržo profesinė garbė	443
Kaip miškininkus iš miško išvijo	449
Švedų spaudimas Prezidentui	453
DEMOKRATIJOS SMEGDUOBĖS	455
Demokratija – ne vien išoriniai atributai	457
Surogatinės demokratijos laikmetis	465
Demokratinės vertybės ar jų iliuzija?	468
Interesų grumtynės	474
Valstybės valdymo kokybė	476
Lobistų klystkeliai	480
Antidemokratinių demonų kūrimas	481
Išorės poveikio vektorius	485
Valstybės susinaikinimo scenarijus	488
Rolando Pakso demonas	489
Vakarietiškas vertybes išpažįstantys	496
Valstybė, užgožusi žmogų	501
Politinės sistemos erozija	506
CITUOTI ŠALTINIAI	519
APIE AUTORIŲ	527

PRATARMĖS ŽODIS

*Ašara Dievo aky
Lietuva ką Tu veiki
nieko Tavęs neprašau
tik nenuitildama šauk
volunge šauk ažuole
akmeniu kelio gale*

Justinas Marcinkevičius

Jausminga Justino Marcinkevičiaus eilėraščio metafora apie Lietuvą – ašarą Dievo aky ir egzistencinis klausimas „Ką tu veiki?“ – neperdėtas poeto nerimas. Jis nevirsta ano meto, Nepriklausomybės saulėtekio, kokių nors įvykių literatūrine interpretacija. Šis nerimas įsilieja į netylantį volungės šauksmą, į pakelės akmens raudą. Ir ši neviltimi alsuojanti simfonija – tarsi šimtmečius menančios tautos gyvenimo atspindys, kurį poetas apdainavo trilogijoje „Mindaugas“, o aktorius Regimantas Adomaitis įkūnijo rūščiame karaliaus vaidmenyje. Aidintis klausimas „Lietuva, ką tu veiki?“ – tarsi priekaištas. Poetas kaip retas kitas jautė ir regėjo valstybę, tolstančią nuo žmonių ir jų vilčių.

Ši knyga – mėginimas atspindėti valstybės kelio vingius, kuriuos jai teko įveikti atkūrus Nepriklausomybę. Tai mėginimas suvokti, kuomet ir kodėl valstybė ėmė tolti nuo tautos ir piliečių, kodėl ji tapo formaliu ir bejausmiu valdžios ir politikų veiklos produktu, vaizdiniu geopolitinėje erdvėje. Kodėl atsirado prielaidos valstybės funkcijų politiniam ir administraciniam užvaldymui, kuris tęsiasi ne vieną dešimtmetį? Autoriui teko betarpiškai dalyvauti daugelyje pertvarkomos ekonominės santvarkos įvykių, ginčytis dėl rengiamų

teisės aktų ir galimų raidos scenarijų, neretai protestuoti dėl akivaizdžiai absurdiškų valdžios sprendimų.

O gal jau vėlu apie tai kalbėti? Gal nėra prasmės prisiminti, analizuoti ir apibendrinti praeities įvykių, nes, atrodytų, nieko nebepakeisi? Gal valstybė jau atimta negrižtamai, o tauta pasmerkta pasklisti po pasaulį? Pompastiškai paminėjus savo vardo tūkstantmetį, Nepriklausomybės šimtmetį, atšventus valstybės atkūrimo trisdešimtmetį, dievų knygoje Lietuvos likimas jau nužymėtas – išnykti istorijos ūkuose. Išnykti negrižtamai? Gal tik po daugel metų minės jos vardą kokios nors prastai lietuviškai kalbančios etninės bendruomenės, besididžiuojančios savo kilme. Kas žino?

Vis dar įmanoma ir kita įvykių eiga. Žiūrėk, ims ir susitelks kritinė masė neabejingų piliečių, sugebančių susigrąžinti valstybę ir įtvirtinti joje gerovės santvarką. Juk tam dar išsaugotos ir sąlygos, ir galimybės. Todėl kuriant rytojų privalu žvelgti į vakar. Tetrūksta tautos ir valstybės likimu nuoširdžiai susirūpinusių žmonių, kurie sugebėtų įveikti neretai neesminius nesutarimus, suderinti ne tokias jau prieštaringas nuomones ir politines pozicijas. Ir padaryti tai dėl svarbiausio tikslo – „vardan Lietuvos“. Ne dėl deklaratyvaus, lozunginio tautinės giesmės „vardan tos“, o dėl Lietuvos, galinčios nusipurtyti svetimų ideologų ir interesų užmestą šydą. Norisi galvoti, kad šis tikėjimas vis dar gyvas daugelio lietuvių širdyse.

Knygoje nėra panegirikos, joje vyrauja kritiškas žvilgsnis. Į politiką ir politikus, į vykdytas reformas ir įvykusius pokyčius. Tai anaip tol nereiškia, kad šalyje per trisdešimtmetį neįvyko nieko gero ir pozityvaus. Įvyko ir nemažai. Kūrėsi šiuolaikinis modernus verslas, gražėjo miestai, juose buvo statomi nauji gyvenamieji rajonai, šalį garsino mokslininkai, menininkai, sportininkai. Užaugo Nepriklausomybės vaikų karta, turinti galimybę žinių ir mokslo siekti tiek tėvynėje, tiek prestižiniuose užsienio universitetuose ir koledžuose.

Tačiau ar galima tylėti apie tai, kiek galimybių prarasta dėl mūsų pačių nemokšiško vykdant ekonominės sistemos pertvarką? Kiek fizinių ir dvasinių tautos ir valstybės išteklių iššvaistyta perniek dėl politinio pasipūteliškumo ir profesinio neigalumo. Suprantama, vykstant esminiams visuomenės santvarkos lūžiams, klaidų vargu ar įmanoma išvengti. Tačiau už pačias klaidas ydingesnis kelias yra jų nematyti ir nepripažinti ar net dangstyti. Juk tos įvykusios daugelio sričių reformos vyko ir vis dar vyksta žmonių akyse, viską stebint ir bejėgiškai skėščiojant rankomis. Galiausiai tai tiesiog pakerta pasitikėjimą valdžia ir politikais bei tikėjimą valstybe ir jos ateitimi.

Lūžis žmonių ir politikų sąmonėje tegali įvykti tik kritiškai apmąstant nuveiktus darbus ir vertinant juos be pikto džiugesio. Tylėti apie tai, kas nepavyko, vadinasi, nesuprasti, kodėl esame vis dar nepatenkinti savo valdžia ir tvarka, kodėl bėgame iš tėvynės ir daugelio nebesugrįžtame. Matyti ir nekalbėti apie padarytas klaidas ir „kreivus“ darbus tolygu pritarti „prikreivojusiems“ veikėjams ir skatinti juos toliau daryti tą patį – ar dėl neišmanymo ir žioplumo, ar iš savanaudiškų paskatų. Tiesti kelius į ateitį įmanoma tik žinant vakarykštes duobes. Be šito ir rytdienos vieškeliai bus duobėti ir kreivi.

TAUTOS IŠLIKIMO VILTIS

*Labiausiai paplitusi didžiavimosi rūšis –
tai tautinis pasididžiavimas.*

Artūras Šopenhaueris (Arthur Schopenhauer),
vokiečių filosofas

Istorinė tautos ir valstybės perspektyva išlikti ir gyvuoti šiame pasaulyje yra susijusi mažiausiai su dviem aplinkybėmis, kurios ne tik išsaugo jos vientisumą ir galias, bet drąsiai brėžia rytojaus kontūrus. Pirmoji aplinkybė – tai sugebėjimas sutramdyti vidaus politines sroves ir intrigas neleidžiant joms peraugti į tarpusavio išdavysčių ir klastos kamuolį, kuris sekintų pačią valstybę. Kita aplinkybė, išplaukianti iš pirmosios – taip organizuoti valstybės gyvenimą, kad, nepaisant nieko, pakaktų galių pasipriešinti išorės intervencijai, kuri, beje, įgauna daugelį pavidalų.

DVASINIO ATGIMIMO VIEVERSAI

Tarybinis laikmetis Lietuvai buvo slogus. Teko susitaikyti su pirmesta ideologine komunizmo doktrina ir visuotiniu privačios nuosavybės nusavinimu. Buvo slopinama kiek nors drąsesnė mintis, nukrypstanti nuo „šlovingosios“ partijos nubrėžtos linijos. Persekiojimas už religinius įsitikinimus tapo įprastu dalyku. Bandymai priešintis svetimai ideologijai ir santvarkai buvo negailestingai slopinami. Pokario metais – žiauriai susidorojant su partizaninio judėjimo dalyviais, vėlesniais laikais – persekiojant ir teisianč už drąsesnį žodį. Tauta užsisklendė savyje, tačiau neišdavė tradicijų, kalbos, religijos.

Dvasinio tautos atgimimo vieversiai pasirodė Tarybų Sąjungos Komunistų partijai paskelbus viešumo ir atvirumo politikos bei ekonominio persitvarkymo pradžią. Tuo laikotarpiu persitvarkyti reikė prabilti apie tai, kas slėgė ir trukdė pažangai. Prabilti ne tik apie ekonomines, bet ir dvasines negandas, laisvojo žodžio suvaržymą. Lietuviai tautai tai reiškė sužinoti tiesą apie okupacijos aplinkybes, slaptuosius Molotovo-Ribentropo protokolus ir Tarybų Sąjungos suokalbį su hitlerine Vokietija.

Su džiaugsmu ir viltimi. Baltijos kelias. 1989 rugpjūčio 23 d.

Pirmieji realaus atgimimo garsai buvo Persitvarkymo Sąjūdis, susikūręs 1988 m. birželio mėnesį, vis daugiau žmonių suburiančys mitinagai, gausybė rašinių laikraščiuose ir žurnaluose. Bene pirmasis didžiausio atgarsio sulaukusių straipsnį anuomet paskelbė Romas Gudaitis „Literatūra ir menas“ savaitraštyje. Jo pavadinimas buvo persmelktas žiauria istorine romantika – „Mes – iš peršautų dainų krašto“.

Apie ką rašė R. Gudaitis? Apie pokario žiaurumus, socialinį gailalą, susimetusį į stribų būrius, prievarta nuo žemės atplėštus ir į kolūkius suvartytus žmones. Ir dar – apie vietos pakalikų pergalingus raportus Krekliui, apie konformizmu sergančią Lietuvos visuomenę. Su širdgėla R. Gudaitis sakė: „Ir sielos apsisvalymo akimirka iki šleikštulio smulkus atrodo mūsų nervingumas, kompleksai, tarpusavio santykių įtampa, karjerikės, mūsų žongliravimas idėjom ir tezėm, taurūs siekimai ant kuo patogesnės kėdės persitvarkymo labui užtūpti, gardesnę kąsį apžioti. Išsigydyti nuo šių ligų galima dvasios stiprybe. O ji – ten. Vienintelis mūsų vaistas – ten.“¹ Gal kas neperprato potekstės „ten“? „Ten“ – tai savojoje valstybėje. „Ten“ – tai gimtojoje Lietuvoje, kuri pusę amžiaus nešė svetimų jungą, svetimus himnus giedojo.

Beveik tuo pat metu populiarus dienraštis „Komjaunimo tiesa“ išspausdino ekonomisto Sauliaus Pečiulio rašinį „Akla praeities nostalgija“. Štai kelios citatos iš šio rašinio: „... Dabar viešumo laikais istorikai galėtų pasistengti sugrąžinti liaudies akyse sušlubavusį nuo nuolatinės konjunktūros istorijos mokslo autoritetą. Tai pasakytina ne tik apie „baltąsias dėmes“, bet ir apie objektyvų, visapusišką istorinių faktų vertinimą... Ar noro išeiti į miškus nesukėlė prievartinės kolektyvizacijos perspektyva, kuri daugeliui asocijavosi su baudžia... Nedaug ką turėjo pasirinkti valstietis pokario metais. Nuolankus tarnas, tremtinys arba lavonas – šitai ir visos Stalino epochos alternatyvos.“²

Polemika, kurią sukėlė R. Gudaičio ir S. Pečiulio rašiniai – tarsi sauni pavasarinio polaidžio upė. It viltingų žinių sulaukę atsipeikėjo istorikai, rašytojai, mokytojai, ekonomistai, šiaip piliečiai. Kas drąsiai ir be kompromisų, kas aptakiai ir atsargiai, o kas vakarykštę krūtinę išpūtęs ir pasirengęs ginti abejotinus tarybų valdžios iškovojimus. Kas su konkrečiais faktais rankoje, kas su emocijomis iš širdies. Štai Stanislovas Algirdas Vozbinas rašinyje „Užspringusi tiesa“ rašo: „... Tenka kalbėti apie milijoną žmonių likimų. Kiek jų priskirti fašizmo aukoms ir kiek stalinizmo, – deja, šis klausimas kur kas subtilesnis nei skaičiavimai užkastų su karštais ir be karstų pačiu „ekonomiškiausiu“ būdu kolektyvinėse duobėse. Prie pastarųjų reikia priskirti ir lavonus, kurie Tamerlano įpročių dvasia būdavo suguldomi atpažinimui miestelių aikštėse. Žvelkime į akis tiesiai: visa tai – buvo. O toji būtis taip buvo atbukinusi vargdienių sąmonę, jog jie jau nebesuprato to siaubingo absurdo. Jie priėmė jį besąlygiškai, kaip orą, – jų sąmonę valdė tik baimė.“³

Netruko į polemiką įsitraukti ir istorikai. Liudas Truska be užuolankų sklaidė mitą apie ikikarinės Lietuvos ekonominį atsilikimą ir vien tamsiomis spalvomis piešiamą tą laikotarpį. Jis rašė: „...Merdėjanti pramonė, menkai išvystytas žemės ūkis, atsilikusi kultūra. Neužmirštama pridurti, kad kone visose srityse užėmėme vieną paskutinių vietų Europoje. Tokie teiginiai grindžiami vienašališkai parinktais faktais ir ugdo ne pagarbą savo praeičiai, o nacionalinio nevisavertiškumo kompleksą. Vertinant ūkio ir kultūros raidos 1918–1940 m. rezultata, nedera užmiršti, kad šis laikotarpis buvo sunkiausias pasaulinio kapitalizmo istorijoje: viena po kitos sekė krizės ir depresijos, agrarinės šalys sekimo joms labai nepalankios „kainų žirkklės“. Nepaisant itin nepalankios pasaulinio ūkio konjunktūros, gyvenimas Lietuvoje tarpkariniu laikotarpiu nestovėjo vietoje. Po Pirmojo pasaulinio karo susikūrė tekstilės, cukraus pramonė, sparčiai

pradėjo vystytis popieriaus, poligrafijos, avalynės ir ypač mėsos bei pieno pramonė, t. y. šakos, kurias anksčiau slopino Rygos, Lodzės ir kt. imperijos centrų konkurencija.“⁴

Leptocryptus SUGITA, 1941, n. sp.

JUOZAS URBŠYS APIE ŠIANDIENĄ

Šį tekstą kovo 8 dieną LPS Seimo sesijos metu, sprendžiant Lietuvos valstybingumo ateičių, deputatams perskaitė Mėslė Lukšienė.

[illegible]

sevi darbā, tīrā ekonomiskos apstākļos, mērķi dēvēja par atbilstīgiem. Tāpat, ja kāds no darbiniekiem bija izvēlējies kādu no piedāvātajiem 10 kandidātiem, pirms uzturēšanās nāva tur bija nepieciešamībasveidā pasākumiem. Katrs kandidāts, kad tika pasākumiem gatavojoties, bija paskaidrojis, kāpēc viņš vēlas kļūt par kandidātu, kāpēc viņš vēlas kļūt par kandidātu, kāpēc viņš vēlas kļūt par kandidātu. 1938 m. pasākumi nepieciešamībasveidā bija izvēlējies kāds no darbiniekiem. Katrs kandidāts, kad tika pasākumiem gatavojoties, bija paskaidrojis, kāpēc viņš vēlas kļūt par kandidātu, kāpēc viņš vēlas kļūt par kandidātu, kāpēc viņš vēlas kļūt par kandidātu.

[illegible][illegible]

ilimveretir. İpekçakaya'nın, bu
 konudaki çalışmaları, en son
 yayınları ile Rusya, İran, Gürcü-
 stan, Azerbaycan ve Türkiye
 ile ilgili eğitim kurumlarına
 ve öğrencilere ulaştırılmakta-
 dır. İpekçakaya'nın, Azerbaycan
 ile ilgili çalışmaları, Azerbaycan
 Türk Bilim ve Kültür Enstitüsü
 bünyesinde yayınlanmaktadır.

Žiniasklaidos gretas netrukus papildė Sąjūdžio spauda, „Respublika“, „Atgimimas“, „Soglasije“ (leidžiamas rusų kalba), ideologinės širmos ir cenzūros kratėsi kiti leidiniai. „Atgimimas“ tapo pagrindiniu Sąjūdžio rupu.

Šiam laikotarpiui būdinga tai, kad vis daugiau autorių savo publikacijose reikalavo paskelbti faktus apie pokarį. Algimantas Rusteika rašė: „Laikas pripažinti jau tą faktą, kad pokario Lietuvoje vyko ne tik ir ne tiek socializmo kova su kapitalizmu. Tūkstančiai, dešimtyės tūkstančių lietuvių su šeimomis riedėjo užkalti prekiniuose vagonuose, virpančiuose nuo moterų, vaikų verksmo ir vyrų dantų griežimo... Tai plėtė socialinę pagrindžio bazę, nuolat papildydavo retėjančias jo gretas. Aktyvų pasipriešinimą rėmė pasyvus pritarimas.“⁵

Tvyrojusios socialinės įtampos apogėjus buvo įsimintino 1988 m. rugpjūčio 23 d. mitingo prie A. Mickevičiaus paminklo išvakarėse savaitraštyje „Literatūra ir menas“ išspausdinti TSRS ir Vokietijos 1939 m. sutarties ir slaptųjų protokolų pasirašymo istorinių aplinkybių komentarai.

Toli gražu ne antraeilė ano meto aplinkybė buvo minėtųjų spaudos leidinių redaktorių pilietinė ir žmogiškoji drąsa. Reikėjo nemažai ryžto pirmiesiems prabilti apie pokarį, jo žiaurumus, istorinės tiesos faktus. Juk represijų aparatas, nepaisant atpalaiduotų viešumo varžtelių, buvo dar pajėgus ir telaukė komandos susidoroti su drąsuoliais. Juolab kad po didelį atgarsį sukėlusių rašinių „viešai“ prabilo 19 buvusių „liaudies gynėjų“. Jie driokstelėjo spaudoje kolektyvinį laišką, tvirtindami, kad ginkluotą partizaninį pasipriešinimą sukėlė visai ne pokario žmonių trėmimai ir žiaurumai, o bankų ir įmonių nacionalizavimas, žemės nusavinimas. Taigi, anot „liaudies gynėjų“, pagrindį organizavo saujelė nepatenkintų ir įširdusių fabrikantų, bankininkų ir žemvaldžių.

Žiniasklaidos gretas netrukus papildė Sąjūdžio spauda, „Respublika“, „Atgimimas“, „Sąjūdis“ (leidžiamas rusų kalba), ideologinės širmos ir cenzūros kratėsi kiti leidiniai. Vis tik viešumo pirmeiviais buvo „Literatūra ir menas“ bei „Komjaunimo tiesa“, po kiek laiko pakeitusi pavadinimą į „Lietuvos rytas“.

Atgimimas

Nr. 11 (72) 1990 03 14 – 21

LIETUVOS PERSITVARKYMO SĄJŪDŽIO SAVAITRAŠTIS

Lietuva – LTSR Lietuvos tokios **NEBËR!**

Zemuo Nėrėdauz mauti

LIETUVOS RESPUBLIKOS AUKŠČIAUSIOSIOS TARYBOS **A K T A S** DĖL LIETUVOS NEPRIKLAUSOMOS VALSTYBĖS ATSTATYMO

Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba, rinkdama Tautos vėliavą, mato ir išdėstydama šiekėlia, kad yra atstatoma 1918 m. Lietuvos valstybė.

Lietuvos Taryba 1918 m. vasario 16 d. Nepriklausomybės akte ir 1990 m. gegužės 11 d. Jungiamosios Seimo sesijos sprendimu dėl Lietuvos Nepriklausomos valstybės atstatymo ir Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos konstitucinio pakeitimo.

Lietuvos valstybės institucija yra vieninga ir nedaloma, jeigu nerikis jokios kitos valstybės konstitucija.

Lietuvos valstybė patvirta savo tikslų ir tikslų vykdymui priimančių teisės aktų, kurie yra sudaromi Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos sprendimu. Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos sprendimų vykdymui priimančių teisės aktų, kurie yra sudaromi Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos sprendimu.

LIETUVOS RESPUBLIKOS AUKŠČIAUSIOSIOS TARYBOS PIRMININKAS V. LANDSBERGIS
LIETUVOS RESPUBLIKOS AUKŠČIAUSIOSIOS TARYBOS SEKRETERIS L. SABURIS
Vilnius, 1990 m. kovo 11 d.

1990 metų kovo 14–21 d. Sąjūdžio savaitraščio „Atgimimas numeris“, kuriame buvo publikuotas Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Aktas dėl Lietuvos Nepriklausomybės atstatymo.

Polemika spaudoje, o ir vėlesnėji įvykiai akivaizdžiai bylojo, kad, nepaisant pusę amžiaus trukusios okupacijos, ideologinio slopinimo ir tarybinio auklėjimo, lietuvių tauta išsaugojo savo gyvybingumą ir istorinę atmintį. Ir kokia katastrofa turėjo įvykti, kad praėjus vos

20 metų po nepriklausomos valstybės atkūrimo Marius Markuckas „Atgimime“ klaus „Ar ištis turime valstybę?“. „...Po skambiais šūkiais sąmoningai ar ne visada sąmoningai yra paslepiamas svarbiausias dalykas – faktas, kad valstybės nėra. Turint tai galvoje, atsiranda pagrindas suabejoti ir tuo, ar ištis skaudžios Lietuvą kamuojančios problemos – didelė socialinė atskirtis, akis badantis skurdas, elementariausio teisingumo stoka – kyla jau esančioje valstybėje, o ne dėl to, kad vis dar neturime (nesukūrėme ir nekuriame) valstybės. Tai ragina abejoti ir dar vienu dalyku – ar ištis dėl visko kalta tik sovietinė praeitis.“⁶

Filosofas, abejodamas valstybės egzistavimu, mėgina suvokti to priežastis: „Žvelgiant iš dabarties, akivaizdu, kad buvo nueita trumpesniu ir kai kam, be abejonės, naudingesniu keliu. Nusimetus komunistinės praeities pančius pastarieji buvo žaibiškai pakeisti ideologiniais – anarchistinio liberalizmo varžtais. Nauju garbinamu „stabu“ tapo nežabotas kapitalizmas – pseudomokslinių institutų, bestuburių politikų ir didelių stambiojo kapitalo pinigų nupirktos žiniasklaidos simbiozė veši ir šiandien. Taigi, jei valstybė ir buvo kuriama, tai nepaisant istorinių ir konstitucinių įsipareigojimų, buvo ir tebėra kuriama tokia, kokios reikėjo ne tautai, o laukinei rinkai. Oligarchinių visuomenės elementų užvaldyta ekonomika tapo lygu valstybei. Šalies piliečiai buvo paversti to didelio fabriko perkamais ir parduodamais ištekliais... Tauta buvo suskaldyta radikalai (ir, tiesą sakant, tebeskaldoma) padedant formaliai demokratiškai, laisvai ir nepriklausomai valstybei (o iš tikrųjų ideologiškai uzurpuotos jos „iškamšos“). Ištis nestebina, kad dar ir šiandien yra juntamas masiškas nusivylimas pačia valstybe (ar jos iliuzija) ir demokratiniais idealais.“⁷

KUR DINGO VALSTYBĖ?

Kokios politinės slinktytys turėjo sudrebinti Lietuvą, kad 2019 m. rinkimuose į Europos Parlamentą susibūrė visuomeninis rinkimų komitetas „Vytautas Radžvilas: susigrąžinkime valstybę“. Šio komiteto deklaracijoje yra skelbiama: „ES vykdoma ištautinimo ir išvalstybinimo programa, griauianti tautų dvasinį paveldą, kultūrines normas, prigimtinę šeimą. Per imigraciją tautų įvairovė keičiama multikultūriniu „Europos tauta“.

Valstybė iš tautos atimama tuomet, kai dangstantis demokratijos širma, valdžia pasisavina teisę spręsti už piliečius. Sprendžiami ne tik visuomeninės tvarkos dalykai, kurie yra valdžios kompetencijoje. Apeiliuojant į žmonių neišprusimą, politinį nebrandumą, priimami sprendimai net egzistenciniais tautos klausimais. Valstybė tarsi koks prekinis ženklas perkeliamas į piliečių sąmonę ir jausmus. Teliaka šiuos jausmus kurstyti ir jais manipuliuoti, daug ką mistifikuojant, pasitelkiant politinės režisūros meną. Garsūs renginiai vykstantys įvairių valstybės švenčių progomis akivaizdžiai įtikina, kokį milžinišką psichologinį efektą gali turėti teatralizuoti minėjimai vaidinant valdžios ir tautos vienybę. Vieną kartą atėmus valstybę iš tautos, atskyrus ją nuo žmonių lūkesčių ir kasdienių poreikių, telieka šią tradiciją tęsti ir puoselėti pasitelkiant visų lygių rinkimų ritualus. Būtent šių ritualų dėka politinių partijų vedliai įsigudrina atimtos valstybės modelį paversti natūraliu, tarsi savaime suprantamu, reiškiniu. Susiformuoja savotiška visuomenės santykių konstrukcija, kurios viršutiniuose aukštuose įsitvirtina nedidelė grupė tų pačių piliečių, linkusių save priskirti įvairių kategorijų elitui. Deja, su tikruoju elitu, kaip visuomenės narių rinktine dalimi, kuri dėl savo išskirtinių gebėjimų ir savybių gali tapti tos visuomenės kelrodžiu, nedaug ką turi bendro. Tai greičiau išsigimęs elitas, kurio svarbiausias siekis įsiropšti į bet kokios valdžios ar įtakos bokštelį.

Labiausiai apmaudu, kad dauguma piliečių, pagrindinė visuomenės dalis, tampa tariamo elito savotišku aptarnaujamuoju personalu, dalyvaujančiu rinkimų ritualuose ir uždirbančiu jiems atlyginimus. Kuo ne modifikuoto ir modernaus feodalizmo santvarka?

Vienas pirmųjų šalyje elito tyrimų ėmėsi Kęstutis Masiulis. Jis rašo: „Elitą – negausią, bet įtakingą ir reikšmingą visuomenės dalį – per menkai pažįstame, nors ir beveik kasdien matome per televiziją, girdime per radiją, skaitome jų pasisakymus laikraščiuose... Bet ar to pakanka? Ar žinome, kokie iš tikrųjų jų idealai ir vertybės? Ar jaučiame, kiek jų deklaruojamos vertybės sutampa su vidinėmis jų nuostatomis? Ar žinome, kokiais lūkesčiais ir tikslais gyvena Lietuvos lyderiai, kokių veiksmų iš jų galime tikėtis ekonomikos, socialinės rūpybos srityse, politikoje? Ar žinome, kokiais kriterijais vadovaudamosi elito grupės priima sprendimus ar paprasčiausiai save apibrėžia? Į šiuos ir kitus panašius klausimus dažnai nebūna aiškaus atsakymo, o didžiulės visuomenės dalies simpatijos ir antipatijos iškilioms asmenybėms grindžiamos tikrai emocijomis.“⁸

Taigi, autorius kelia svarbią visuomenei problemą – elito kokybės problemą, kurią galima apibrėžti bent apytikriais kriterijais, galinčiais padėti atskirti tariamąjį, apsišaukėliškąjį elitą nuo tikrojo, politikus-narcizus nuo realiai susirūpinusių visuomenės būtimi ir buitimi. Deja, į gilesnius elito vaidmens apmąstymus K. Masiulis nesileidžia. Betgi būtent tariamoji, apsišaukėliškoji elito dalis, kurios rankose sutelktos politinės galios, abejingai stebi, kaip vyksta valstybės atėmimas iš tautos.

Esama įvairių valstybės atėmimo formų ir būdų. Pats žiauriausias – valstybės užkariavimas. Tačiau užkariauta ir okupuota valstybė – dar nenumirusi tauta. Kalba, papročiai ir protėvių kapai išsaugo jos esminį dvasinį potencialą ir paveldą. Būtent ši ilgas dešimtmečius žmonių sąmonėje išsaugota valstybės idėja ir sukėlė tą 1990-ųjų sinerginį efektą,

įgavusį visuotinio sąjūdžio pavidalą. Valstybė, atrodo, sugrįžo žmonėms, vėl tapo jų savasties ir tapatumo išraiška. Deja, šis sugrįžimas buvo labai trumpalaikis ir efemeriškas.

Filosofas V. Radžvilas apie tai rašo: „...Lietuva susiduria ne su paprastomis raidos ir augimo problemomis, kurias sprendžia visos šalys. Tvyro kone visuotinė nuojauta, kad valstybė buvo pradėta statyti ant šleivų pamatų ir todėl šiandien yra darinys, kurio gyvybingumu ir perspektyvomis tikėti darosi vis sunkiau... Aiškaus būklės supratimo ir bejėgiško susitaikymo su ja atmosfera yra slogiai nebepakeliama. Nereikėtų stebėtis, jeigu paaiškėtų, kad ji labiausiai veja žmones iš šalies. Todėl šių pasvarstymų tikslas priartinti tiesos valandą. Norėtusi, kad kiek aštrokas ir tiesmukiškas jų tonas negąsdintų ir nepiktintų, bet paskatintų vieną kartą atvirai ir sąžiningai atsakyti sau: reikalinga mums valstybė ar ne? Galų gale turime išsiaiškinti patys sau, ar po okupacijos jau esame tik iš esmės „perdirbta“ ir „perauklėta“ etnokultūrinė bendrija, ar vis dėlto tebesame valstybinę sąmonę išsaugojusi politinė tauta, norinti savo valstybės ir gebanti už ją pakovoti, o prireikus – ir rimtai ginti. Kaip tik šitokio aiškumo stoka labiausiai slegia psichologiškai ir moraliai, nes sėja alinantį netikrumą dėl valstybės ir savo pačių ateities jausmą.“⁹

Kodėl, kaip sako V. Radžvilas, valstybė pastatyta ant šleivų pamatų? Todėl, kad daugelis fundamentalių valstybės kūrimo darbų buvo atlikta paskubomis ir nemokėsiškai. Žinoma, klaidas įmanoma ištaisyti, tačiau jas pirma reikia suvokti ir pripažinti. Deja, nesugebėjimas suprasti valstybės kūrimo akligatvių ir klystkelių nejučiomis sukūrė prielaidas naujam, bene klastingiausiam, valstybės atėmimo iš piliečių būdui. Tai vidaus politinių metamorfozių būdas. O klaista yra tai, kad šio reiškinių ilgai nesuvokia nei piliečiai, nei daugelis politikų.

Valstybės praradimo metamorfozės yra lėtas procesas, prisismelkiantis net tik į valdžios ir piliečių, bet ir pačių žmonių santykius.

**ĮSIGYKITE
KNYGĄ DABAR**

obuolys.lt